

С. Купешова, Л. Абдраева

Проблемы социальных факторов, оказывающих влияние на эффективность инновационной деятельности казахстанских компаний

Важное направление в изучении инновационных процессов – выявление реальных факторов, способствующих или препятствующих их осуществлению. Предприниматели должны знать об изменениях внешней среды и быть в состоянии эффективно реагировать и приспосабливаться к этим изменениям, чтобы обеспечить выживание и достижение поставленных инновационных целей.

S. Kupesheva, L. Abdraeva

Problems of social factors influencing the effectiveness of innovation Kazakh company

An important trend in the study of innovation processes - revealing the real factors that help or hinder their implementation. Employers should be aware of Amendments to the environment and be able to effectively respond and adapt to these changes to ensure the survival and the achievement of the objectives of innovation.

Инновациялық инфрақұрылым инновациялық экономиканың негізгі механизмі ретінде

Ж.О. Тұмбай, М. Құмарбекұлы

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.

Түйін. Аталған мақалада инновациялық экономиканың негізгі механизмі ретінде инновациялық инфрақұрылымның маңызды сұрақтары қарастырылған. Бәсекеге қабілетті экономиканы қалыптастыруды әр бір мемлекет өзінің ұлттық инновациялық инфрақұрылымына үлкен мән береді. Инновация бәсекеге қабілетті экономиканы қалыптастырудың маңызды факторы болып табылады.

Бәсекеге қабілетті экономиканы қалыптастыруда әрбір мемлекет өзінің ұлттық инновациялық жүйесі мен инновациялық инфрақұрылымының дамытуға басымдық беріп отыр. Өйткені ұлттық экономикасы қалыптасқан және дамыған елдердің тәжірибелеріне сүйенсек, олардың жеткен жоғары жетістіктеріне инновациялық инфрақұрылымның оңды әсер еткенін байқаймыз. Олардың әлемдік нарықтағы үлесі де қомақты. Сондықтан да, дамыған елдердің қатарына кіруге талпыныс білдіріп отырған Қазақстанның өзінің мүмкіндіктері мен стратегиялық мақсаттарына сай ұлттық инновациялық жүйесі мен инфрақұрылымын дамыту өзекті мәселе болып отыр.

Инновациялық инфрақұрылым инновациялық экономиканың негізгі нұсқаулығы және механизмі болып табылады. Аталған фактор елдің экономикасын өте жоғары деңгейге көтере алады. Осындай түсінікке байланысты, біз инновациялық инфрақұрылымды өзара байланысты, бірін-бірі толықтыратын өндірістік-техникалық жүйелер, ұйымдар, фирмалар және инновациялар мен инновациялық қызметтерді тиімді жүзеге асыру қажет тиісті ұйымдастырушылық-техникалық жүйелер ретінде көреміз. Инновациялық инфрақұрылым ел экономикасының даму қарқынын жылдамдығын және оның тұрғындарының әл-ауқатының өскенін

алдын ала анықтайды. Әлемнің дамыған елдерінің тәжірибесі әлемдік рыноктағы ғаламдық бәсеке жағдайында инновацияларды жасайтын және жүзеге асыратын дамыған инфрақұрылымы, инновациялық қызметтің біршама тиімді механизмі бар ел экономикасының ұтатындығын көрсетті. Сондықтан елдің инновациялық экономикасы тиімді жұмыс жасау үшін инновациялық инфрақұрылым функционалды толық болуы тиіс.

Әлемдік экономиканың қарқындап дамуы – адами және интеллектуалдық ресурстардың нәтижелі еңбегінің жемісі екені белгілі. Қазіргі заман талабына сай дамыған елдерде тиімді әзірлемелер жүйесі және түрлі қызмет сфераларына жаңа технологиялық шешімдерді енгізуге негізделген инновациялық экономикаға өту үрдісі байқалады. Сонымен бірге, табиғи ресурстардың молдығын пайдалану маңызды болған дәуір өтіп барады, оның орнына экономиканың технологиялық тұрғыдан дамуын тездету, үдету мақсатында тиімді тетіктерді қолдану мүмкіншілігі үлкен мәнге ие болып отыр. Арзан, сапасы төмен еңбекке негізделген өндіріс кезеңі аяқталуда. Дәл қазіргі қоғам – адамның интеллектуалдық ресурстарына, оның инновацияларды қабылдауы мен жүзеге асыру қабілетіне негізделген қоғам болып қалыптасуда.

Экономиканың бәсекеге қабілеттілігін қамта-

масыз ететін факторы ретіндегі инновациялардың маңыздылығы күмәнсіз. Ұлттық экономиканың бәсекелестікке қабілеттілігінің стратегиясын құрастыру және оның болашақ қызмет етуі инновацияларды кеңінен пайдалану және инвестицияларды адами капиталға, ғылымға, білім беруге, денсаулық сақтауға бағыттау тұрғысынан қарастырған жөн.

Қазақстан Көшбасшысы Нұрсұлтан Назарбаев инновациялық экономика құруды жалпыұлттық өрлеу идеясы ретінде жариялады. Бұл - Тәуелсіз Қазақстанның ең ауқымды экономикалық жобасына айналғалы тұр. Шын мәнінде, жаһандану үдерістері үдей түскен қазіргі заманда инновациялық өрлеу - ұлттың бәсекеге қабілеттілігінің ең басты бір факторы ретінде айқындалуда. Сондықтан Қазақ елі өз өндірісін қарқынды жаңғырту жолына шықты. Осы орайда ел басшылығының тапсырмасымен, еліміздегі зауыттар мен фабрикалар, өндірістер мен кәсіпорындар тек жаңа технологиялармен және заманауи жабдықтармен жарақтандырылып қана қоймай, сондай-ақ «жаңа тұрпатты идеялармен қанықтырылатын» болады.

Міне мұның барлығы да отандық инновациялық инфрақұрылымды дамытудың тиімді тетіктерін қалыптастыруды қажет етеді. Өйткені, тек дамыған инновациялық инфрақұрылымы қалыптасқан ел ғана инновациялық ортаның толыққанды қатысушысы бола алады. Бұған қоса, инновациялық әлеуеті дамыған елдер болашақтың бағдарын елдегі табиғи ресурстарға қарап емес, адам капиталының, оның интеллектуалдық қуатының шамасына, инновациялық өнім, қызмет, сапалы жұмыс жасай алатын өнеркәсіптік, өндірістік инфрақұрылымның мүмкіндіктеріне, ғылыми-зерттеу, ғылыми-ізденушілік орталықтарының шамасына қарап айқындайды.

Бәсекелік ортада ұлттық экономиканың қуаты болуын қамтамасыз ету еліміздің негізгі ұстанымдарының біріне жатады. Ашық нарықтың басты талабының бірі әрбір тұтынушының нақты қажеттілігін қанағаттандыру деп білсек, онда осы талапқа сай экономика құрылымын жасақтау басты міндет болып қала бермек. Нарықтың үдемелі және өзгермелі сұранысын тез қанағаттандыру инновациялық әдістерді пайдаланумен ғана жүзеге асатыны белгілі. Сондықтан да, ұлттық экономиканың жедел және тұрақты дамуы еліміздегі инновациялық орта мен инновациялық инфрақұрылымның нәтижелі жұмыс істеуіне тікелей тәуелді деуге толық негіз бар.

Осыған байланысты, 2010 жылы Қазақстан Республикасының үдемелі индустриялық-инновациялық дамуының 2010-2014 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы әзірленді [1].

Инновациялық инфрақұрылымды дамыту бағытында инновациялық әлеуеті мен өзіндік даму үлгісі қалыптасқан елдердің қолдануға тиімді тәжірибелері мен озық үлгілерін, олардың ғылыми сыйымды әрі жоғары технологиялы инновациялық өнімдерді шығарудағы жетістіктерін пайымдай отырып, еліміздің ұлттық инновациялық инфрақұрылымын дамытудың экономикалық механизміндегі негізгі тетіктер ретінде жағымды экономикалық ортаны қалыптастыру, инфрақұрылым шеңберіндегі элементтердің белсенділігін арттыру, оларды мемлекеттің қоғамдық, өндірістік, әлеуметтік, ғылыми және басқа да істеріне тығыз араластыру, бір-бірімен өзара үйлесімділігін қамтамасыз ету, сондай-ақ ғылыми-техникалық әлеуеттің мүмкіндіктерін пайдалану және оларды елдің барлық салаларында сынауға және қолданысқа енгізуге мүмкіндік жасау қажеттілігі туындайды.

Экономиканың жаңа, сапалы жағдайға көшуі барысында инновациялық мүмкіндіктері маңызды деңгейі көтерілді. Инновациялық экономиканы қайта ұйымдастыруға ғылыми сыйымдылықты өндірісті тек дамытуға мүмкіндік береді. Бұл көрсеткіштер экономикалық өсуді қамтамасыз етудің маңызды факторы болып табылады.

Біздің еліміз үшін экономикада инновациялық процесті мүмкіндік қолдау бойынша дамыған елдердің тәжірибелерін шығармашылық түрде қолдану маңызды болып табылады. Ол инновациялық қызметтің отандық даму жүйесін іске асыруға мүмкіндік береді. Бұл сұрақтарды зерттеу маңыздылығы – ғылыми-техникалық инновациялық саясатты аумақтық басқару органдарын құру арқылы жүзеге асырғанда арта түседі.

Инновациялық қызмет мәселелерін теориялық зерттеуге үлкен назар аудару, Қазақстан экономикасының әлемдік шаруашылыққа мәртебелі енуі бойынша маңызды жұмыстар атқарылуы қажеттілігіне тікелей байланысты. Көптеген салалардың артта қалуы инновациялық сипаттағы кәсіпкерлік қызметтің артта қалып дамымауына байланысты болып табылады. Сонымен қатар осы инновациялық қызмет саласын дамытуда инвестициялық тарту маңызды мәселелердің бірі болады.

Экономиканың үнемі қарқынды дамуын қамтамасыз етуде өндірістің техникалық және технологиялық базасының ұдайы жаңаруын, жаңа бәсекеге қабілетті өнімдерді игеріп, оларды шығаруды, әлемдік тауарлар мен қызметтер рыноктарына тиімді кіруді қамтамасыз етуге қабілетті инновацияларды дамытудың маңызының артып отырғаны мәлім. Бұл үшін қоғам өмірінің барлық салаларын және ең алдымен экономика саласын реформалау қажет [2].

Әрбір әлеуметтік-экономикалық революцияның негізі айрықша технологиялардан, өндірістік-технологиялық жүйелер мен өндірістік қатынастардан қаланады. Постиндустриялық қоғамда осы рөлді ең алдымен жаңа физикалық-техникалық және химия-биологиялық қағидалардың нәтижелері болып табылатын ақпараттық технологиялар мен компьютерлендірілген жүйелер мен оларға негізделген адам қызметінің әр түрлі салаларының инновациялық технологиялары, инновациялық жүйелері мен инновациялық ұйымдар атқарады. Біздің ойымызша, осының нәтижесінде экономиканы ұйымдастырудың жаңа нысаны – инновациялық экономика құрылады.

Өлемдік экономиканың көшбасшыларына айналып отырған және жоғары технологиялар саласы мен инновациялық жүйені дамытудың озық үлгісін көрсете білген бірқатар елдер бар. Бұл елдер шикізатты алу мен оны алғашқы өңдеу үрдісін қамтитын индустриалдануға дейінгі, сондай-ақ шикізатты толық өңдей отырып, одан дайын өнім жасауға дейінгі үрдістерді қамтитын индустриалды кезеңдердің барлығынан өтіп, енді жоғары технологиялар мен инновацияларға негізделген постиндустриалды экономиканы жасақтаумен, оның басым бағыттарын жетілдірумен айналысуда. Басқаша айтқанда, олар қосылған құн тізбегін толық қалыптастырып, ғылыми сыйымды, әрі инновациялық сипаты бар өнімдер мен қызметтерді нарыққа ұсынып келеді [3].

Инновациялық инфрақұрылымды дамыту бағытында инновациялық әлеуеті мен өзіндік даму үлгісі қалыптасқан елдердің қолдануға тиімді тәжірибелері мен озық үлгілерін, олардың ғылыми сыйымды әрі жоғары технологиялы инновациялық өнімдерді шығарудағы жетістіктерін пайымдай отырып, еліміздің ұлттық инновациялық инфрақұрылымын дамытудың экономикалық механизміндегі негізгі тетіктер ретінде жағымды экономикалық ортаны қалыптастыру, инфрақұрылым шеңберіндегі элементтердің белсенділігін арттыру, оларды мемлекеттің қоғамдық, өндірістік, әлеуметтік, ғылыми және басқа да істеріне

тығыз араластыру, бір-бірімен өзара үйлесімділігін қамтамасыз ету, сондай-ақ ғылыми-техникалық әлеуеттің мүмкіндіктерін пайдалану және оларды елдің барлық салаларында сынауға және қолданысқа енгізуге мүмкіндік жасау қажеттілігі туындайды.

Инновациялық инфрақұрылымды зерттеу аясының кеңдігі әлі де болса көптеген мәселелер бойынша, әсіресе оның элементтерінің арасындағы өзара байланысты нығайтуға, олардың дамуына жағымды экономикалық ортаны қалыптастыруға, инфрақұрылымның мамандандырылған әрбір субъектісінің инновациялық белсенділігін арттыруға қатысты мәселелерді терең зерттеуді, осы саланың дамуына тікелей қатысы бар еліміздегі ғылыми-техникалық әлеуеттің қазіргі жағдайы мен оны дамыту мүмкіндіктерін сараптауды, ұлттық инновациялық жүйенің басқа да құраушыларының тиімділігін арттыру бағыттарын жан-жақты зерттеуді талап етеді. Сонымен қатар, нарықтық ортаның бүгінгі ерекшеліктері бәсекеге қабілетті экономиканың инновациялар мен интеллектуалдық ақыл-ой жетістіктеріне негізделетінін зерделей отырып, ұлттық экономиканың ғылыми сыйымды және жоғары технологиялы өнімдер шығаруына ықпал ететін отандық инновациялық инфрақұрылымды дамытудың экономикалық тетіктерін айқындауды да міндеттейді.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының үдемелі индустриялық-инновациялық дамуының 2010-2014 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.
2. Нарық жағдайында инновациялық инфрақұрылымды қалыптастырудың экономикалық маңызы //Материалы международной научно-практической конференции «Инновационное развитие и интеграция казахстанской экономики в условиях глобализации». – Алматы 2009.
3. Инновациялық инфрақұрылымды дамытудың экономикалық механизмі. Монография. – Алматы, Эверо, 2010.

Ж.О. Тумбай, М. Кумарбекулы

Инновационная инфраструктура в качестве главного механизма инновационной экономики

В данной статье рассматриваются актуальные вопросы формирования инновационной инфраструктуры как основного механизма инновационной экономики. При формировании конкурентоспособной экономики каждое государство отдаёт предпочтение созданию национальной инновационной инфраструктуры. Инновация является важным фактором, который обеспечивает конкурентоспособность экономики.

Zh.O. Tumbai, M. Kumarbekuly

Innovative infrastructure as the main mechanism for the innovation economy

This article discusses the current issues of the innovation infrastructure as the main mechanism for the innovation economy. In the formation of a competitive economy, every country prefers to create there own national innovation infrastructure. Innovation is an important factor that ensures the competitiveness of the economy.